

Trajtler Gábor

Az evangélikus énekeskönyvek szöveganyaga*

Bonyolult és összetett a kérdés. A szöveg függ az illető egyház szóhasználatától, függ a szerkesztés korának nyelvhasználatától, függ a szerkesztők teológiai és himnológiai felfogásától, függ az egyes egyházi személyek —lelkészek, himnológusok— felfogásától: ezért nem lehet egyetlen egyházra sem általános érvényű szabályokat vagy akár tendenciákat meghatározni.

Trajtler Gábor evangélikus lelkész, orgonaművész, a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémia tanára, a Magyar Egyházzenei Társaság alelnöke.

1. Az evangélikus egyház szóhasználata más, mint a többi felekezeté. Ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Népeinek helyett gyülekezeti éneket mond és korált, a malaszt helyett kegyelmet stb. Vannak olyan szavak, amelyek az evangélikus szóhasználatban pejoratív értelműek, pedig a katolikusoknál nem így használatosak: pl. litánia, misézés, zsolozsmázás. A reformátusok sákramentumokról és ekléziáról beszélnek, mi szentségekről és gyülekezetről. Ez a különbözőség a kegyességi szóhasználatban is megtalálható, ami egyértelműen mássá teszi az énekeskönyvek szóhasználatát is. Ezek a szavak egyben identitást is hordoznak. Az ökumenikus énekanyag összeállításának szándéka tehát nemcsak teológiai problémákkal találkozik.

2. Az evangélikus egyház szóhasználata eltér koronként is. Sőt igényli a régies szövegek revízióját. Közismert, hogy a Károli-biblia század eleji revideált formáját püspöki rendelettel hivatalosan cserélte le 1975-ben egy újabb fordításúra. A református püspöki kar megmaradt a régebbi revideált szöveg mellett — a régmúltakkal és a „vala” gyakori alkalmazásával. Úgy tudom, hogy a püspöki rendeletet egyházunkban nagyon kevesen elleneztek, a lelkészi kar örült az új, érthető fordításnak. Az élő nyelvhez való közelítés nemcsak a bibliai szövegekben érvényesül, hanem jól érezhetően az igehirdetés nyelvében is. Ezzel magyarázható, hogy noha 1945-ben megjelent Schulek Tibor és Sulyok Imre munkájaként a Régi Magyar Istenes Énekek gyűjteménye egy nagyon ízléses, jól kezelhető énekeskönyvben, régies nyelve miatt csak egyetlen egy lelkésztől tudok, aki ezt huzamosabban használta volna gyülekezeti énekeskönyvként. Ezzel az eredeti XVI–XVII. századi, majdnem forrásértékű énekanyag-válogatással ugyan kézbe kerültek ezek az énekek, de éppen régiségük miatt egyházunk ezzel nem tudott sokat kezdeni. Mind 1955-ben, mind 1982-ben az akkori szerkesztők viszonylag kevés énekkel tudták magukat azonosítani.

* A III. Magyar Egyházzenei Kongresszuson, 1997. március 14-én elhangzott előadás.

3. Az evangélikus egyház külön problémája, hogy az énekek legértékesebb és legnagyobb része német eredetű. Magyar használatban tehát nem az eredeti költemény van a kezünkben, hanem egy fordítás. Ha pedig fordítás, akkor ez már nem kezelhető eredetinek. (Különös szerencsénk van a reformátusoknak, akik Szenczi Molnár Alberttől egy majdnem az eredetivel azonos értékű költői rangú teljes zsoltárfordítást tudhatnak kezükben.) Ha a Biblia fordítását koronként felül kell vizsgálni, akkor nyilvánvaló, hogy ugyanígy meg kell vizsgálni a korálszövegeket is. Erre a „*semper reformandi*” elve kötelez bennünket. Véleményem szerint nincsen kanonizált korálfordítás. Külön tragédiánk, hogy az élő hagyomány megszakadt: nem egy folyamatos revízióról van szó. A korálok nagy részét a XIX. század elején kidobták, a XX. század elején ugyan visszavették, de ezeken a szövegeken túlzottan is érződik a századforduló nyelve. 1982-es énekeskönyvünk szerkesztésekor a szándék az volt, hogy az 1911-es szövegeket tartsuk és ezeket revideáljuk. Egy közismert modern, fiatal lelkészt fel is kértünk, hogy jelölje meg a régi énekeskönyvben azokat a kifejezéseket, amelyek értelemváltozáson vagy hangulat tekintetében módosuláson mentek keresztül. Például említtem a „szerelmes Jézus” kifejezést, mely az ifjúság körében derűt keltő.

Megint külön kérdéssort jelentenek a ritmikus dallamokra való áttéréssel kapcsolatos szövegproblémák. Állíthatom, hogy a világ egész evangélikussága teljes vagy részleges módon visszatért a ritmikus énekléshez. Az ehhez való visszatérést egyházunkban sok pozitív jelenség kísérte. Ez azonban új fordításokat követelt. Erre már Schulek Tibor is tett kísérletet az 1950-ben megjelent *Cantate* című énekgyűjteményében. Akkoriban azonban a prozódiai kérdésekben nem voltunk még tapasztaltak. Az 1982-es énekeskönyv szerkesztői meghatároztak egy prozódiai minimum-követelményrendszert. Ennek a követelményrendszernek énekeskönyvünk meg is felelt.

Újabb kérdés a fordítások hitelessége. Be kell vallani: ha ezen a mértéken kell énekeskönyvünket megítélni, sok kivetnivalót találhatunk. Ezt a parafrázis-szerű szabad fordítást — úgy is mondhatnánk: himnológiai eretnekséget — már Luther is elkövette, pl. az „Erős vár” kezdetű énekében, mely a 46. zsoltár „*lenne*”. Levon ez az „Erős vár” értékéből? Véleményem szerint: nem. Más példa is álljon előttünk: a *Jesu dulcis memoria*-t fel kívántuk venni. Akkoriban még nem ismertük a katolikus használatba később került Sík Sándor-fordítást, mely hű követője az eredeti latinnek. Mi a Babits-fordítást vettük, ez erősen eltér az eredetitől. Mégis nagyon szívesen énekeljük. (Ev. É. 360) Mint önálló alkotást jelesnek tartjuk. Ugyanilyen költői pl. a mi *Wie schön leuchtet*-fordításunk is. Ettől nem kellene megválnunk csupán azért, mert eltér az eredetitől. Jól énekelhető és jó a tartalma.

4. Megint más kérdés az új énekek íratása és felvétele énekeskönyveinkbe. Egyházunk elve a „*viva vox evangelii*”, az evangélium élő megszólaltatásának kötelezettsége. Ez primér módon azt jelenti, hogy nem elegendő az evangéliumot recitálni, hanem azt élő szóval, személyes bizonyágtétellel hirdetni is

kell. Az ének hármass feladata —adoratio, oratio et praedicatio— közé tartozik a biznyságtétel is. Ez pedig nem a régi korok előjoga — kötelesek vagyunk megszólítani a mai embert, mégpedig mai biznyságtévők által. Így születhet új ének is. Álljon itt az ezer évvel ezelőtt írt himnuszok mértékén is megálló énekünk, amelyet pedig egy ma élő lelkészünk, Scholz László írt (EV. É. 397). Nem hiszem, hogy csak a régi korok keresztyéneinek volt hitük vagy talán nagyobb hitük mai biznyságtévőinknél. És nem hiszem, hogy minden XVI. századi ének jobb költemény. Csupán a régiesség, patináság, veretesség ragad meg bennünket; minden régi tárgy ezt teszi, ami eleinké volt.

5. Említettem előadásom elején, hogy a közreadott szöveg függ a kortól és a szerkesztőktől is, hogy mit tartanak helyesnek és elfogadhatónak. Egészen világos előttem, hogy ma ugyanazok az emberek —én magam is— más döntéseket hoznánk, mert más korban élünk ma és mert sok minden azóta más. Az ízlés is. Az egyház helyzetéből adódóan mások voltak a súlypontok és a megítélések. Akkoriban- Így a szerkesztésből adódóan a spektrum egyik szélén elhelyezkedő énekek kicsúsztak a mai igényekből, a másik részük pedig telibe találta a jövőt. Azt hiszem, így volt helyes. Ma így tudjuk jól használni könyvünket örömmel, közösségi élményekkel, jó énekelhetőséggel, hitünk erősödésére, Isten őszinte magasztalására.

Amit elmondtam, nem az egyház hivatalos véleménye. Ez az enyém és azoké, akik velem egyetértenek. De hallgassuk meg a másik oldalt is!

m
Szép Hajnal-csil - lag, Se-tét ég-re ír - lak,
Én meg - vál - tó Jé - zu - som,
Mert éj - ten éj - jel Tün - dök-lő fény-nyel
Csak te vi - lá - golsz, jól tu - dom.

2. Századok jönnek, S hamar el is tűnnek, Fényük kihúny, ködbe vész. Néked nem ártnak Felhők és árnyak: Fényességben csak egyre nősz!

3. Bűnök homálya, Ínség holló-szárnya Mindent sűrűn eltakar. Irgalmasságod Vet csak világot – S ördögöt, poklot megzavar.

4. Szent egyházadban Tiszta sugár lobban, Lelkedből hullt égi láng: Nagy világéjben Reménységképpen, Míg örök nap nem tűz reánk.

5. Hozd a napköltét, Országod betöltét, Múltjék el az éjszaka! Fussatok árnyak ... Jöjj, Uram, várlak, Lelkemnek fényes csillaga!